

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, доцента **Кузави Ірини Борисівни** на дисертаційне дослідження **Позднякової Олени Леонтіївни** «Теорія і практика функціонування виховної системи навчально-реабілітаційних закладів для дітей з особливими освітніми потребами», подане до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка

Актуальність дисертаційного дослідження Позднякової Олени Леонтіївни «Теорія і практика функціонування виховної системи навчально-реабілітаційних закладів для дітей з особливими освітніми потребами» не викликає жодних сумнівів та заперечень. Реформування системи освіти в Україні гостро ставить питання реалізації можливостей осіб з особливими освітніми потребами здобувати освіту на всіх рівнях з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, яке на сьогодні успішно вирішується впровадженням інклюзивного навчання, покликаного забезпечити їх право на освіту, соціалізацію та інтеграцію у суспільство. Проте, паралельно з розвитком інклюзивної освіти, актуальним напрямом виступає системна модернізація виховання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційних закладів, здатних забезпечувати комплексну медико-реабілітаційну та корекційно-педагогічну допомогу з урахуванням різних ступенів порушень психофізичного розвитку дітей. Авторка дисертації справедливо зазначає, що навчально-реабілітаційні заклади виступають ресурсно-методичними центрами, спрямованими на акумуляцію досвіду комплексного корекційно-педагогічного супроводу учнів з різними нозологіями для фахівців інклюзивної освіти та переконує, що процес виховання дітей з особливими освітніми потребами може бути ефективним лише в межах функціонування інноваційної виховної системи, спрямованої на створення умов для їхнього гармонійного та всебічного розвитку.

Актуальність дослідження підсилюється виявленими дисертанткою суперечностями, які необхідно цілеспрямовано розв'язувати між: багатовекторністю та поліпарадигмальністю наукового теоретизування з

проблеми виховання дітей з особливими освітніми потребами на інституційному рівні і недостатністю обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження проблеми розвитку виховної системи навчально-реабілітаційного закладу; методологічною сформованістю алгоритмів і технологій педагогічного моделювання і недостатнім дослідженням специфіки розробки моделі виховної системи навчально-реабілітаційного закладу з урахуванням вимог до її кадрового забезпечення та педагогічних умов розвитку; зростаючою потребою у системній організації корекційного виховання дітей з особливими освітніми потребами і дефіцитом наукових узагальнень апробованих зразків цієї інноваційної практики в умовах навчально-реабілітаційних закладів.

З огляду на вищезазначене, дисертаційне дослідження Позднякової Олени Леонтіївни є важливим, своєчасним і практично спрямованим.

Дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри ортопедагогіки, ортопсихології та реабілітології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова в межах напрямку: «Принципи, закономірності, зміст, методи і форми навчання, виховання та реабілітації дітей з порушеннями функцій опорно-рухового апарату».

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради факультету спеціальної та інклюзивної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 4 від 21.12.2017 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки та психології (протокол № 1 від 30.01.2018 р.).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, оцінка її змісту та завершеності.

Аналіз дисертаційного дослідження та автореферату дозволяє констатувати, що Олена Леонтіївна ґрунтовно дослідила проблему теорії і практики функціонування виховної системи навчально-реабілітаційних

закладів для дітей з особливими освітніми потребами, розробила цілісний і чіткий науково-категоріальний апарат дисертації, сформулювала об'єкт, предмет, гіпотезу, мету та завдання. З метою визначення теоретико-методологічних орієнтирів, дисертантка комплексно здійснила проблемно-міждисциплінарний аналіз наукових праць з різних галузей та напрямів (корекційної педагогіки, спеціальної психології, філософії освіти, реабілітології, соціальної педагогіки, менеджменту освіти тощо). Ґрунтовність задекларованих авторкою наукових положень і висновків забезпечено цілісним комплексом теоретичних, емпіричних та математично-статистичних методів. Такий виважений підхід до обрання спектру методів дослідження сприяв чіткій організації педагогічного експерименту і проведенню валідної перевірки результатів оптимізації функціонування виховної системи навчально-реабілітаційних закладів для дітей з особливими освітніми потребами.

Особливого схвалення заслуговує послідовність та структурованість викладу змісту дисертаційної роботи, яка представлена вступом, чотирма розділами, висновками, списком використаної літератури (527 найменувань, із них 98 – іноземною мовою) та додатками.

Перший розділ дисертації розкриває теоретико-методологічні засади дослідження проблеми функціонування виховної системи навчально-реабілітаційного закладу.

Достатньо повно, в логічній послідовності авторкою здійснено структурно-семантичний аналіз основних дефініцій дослідження «система», «виховна система», «виховна система навчально-реабілітаційного закладу», визначено та схарактеризовано ознаки, властивості, принципи, функції, закономірності функціонування і розвитку, структурно-компонентний склад й шляхи розвитку виховної системи навчально-реабілітаційного закладу. Розкрито й обґрунтовано етапи розбудови виховної системи навчально-реабілітаційного закладу від її становлення та стабілізації до забезпечення в ній інноваційних змін, зумовлених стратегічними пріоритетами. Особливої цінності заслуговує запропонована авторська періодизація цілісної і

діалектичної послідовності процесу становлення та розвитку виховної системи навчально-реабілітаційного закладу, представлена чотирма етапами (проектування, становлення, стабільного розвитку, оновлення). Заслуговує на увагу визначена авторкою цільова й організаційна специфіка ефективного функціонування та розвитку виховної системи навчально-реабілітаційного закладу.

Другий розділ дисертації присвячений висвітленню теоретико-методологічних основ корекційного виховання дітей з особливими освітніми потребами, його сутності та змісту, особливостям реалізації корекційно-виховної діяльності. Позитивно розцінюємо сформульовані авторкою п'ять вихідних положень щодо розбудови корекційно-виховної системи реалізації механізмів соціальної компенсації в умовах навчально-реабілітаційних закладів, виокремлених за результатами наукових рефлексій. Ґрунтовний теоретичний аналіз особливостей системної організації корекційного виховання в умовах навчально-реабілітаційного закладу дозволив Поздняковій О. Л. визначити комплексний супровід як систему професійної діяльності команди фахівців, що забезпечує створення сприятливих соціально-педагогічних та психологічних умов для всебічного розвитку дитини з особливими освітніми потребами, її успішної самореалізації та самоствердження у суспільстві та графічно узагальнити свої напрацювання в організаційній моделі.

У *третьому розділі* дисертації чітко простежується її практична значущість. Авторкою представлено авторську модель виховної системи навчально-реабілітаційного закладу, педагогічні умови її ефективного розвитку та функціонування, програмно-технологічне, кадрове та управлінське забезпечення.

Особливої уваги і схвалення заслуговує розроблена авторкою структурно-функціональна модель виховної системи навчально-реабілітаційного закладу для дітей з особливими освітніми потребами, ефективне функціонування якої забезпечується компліментарністю й узгодженістю методологічно-цільового, суб'єктно-середовищного, функціонально-діяльнісного й управлінсько-

результативного компонентів детально схарактеризованих й графічно представлених у роботі. Позитивної оцінки заслуговує обґрунтований спектр груп педагогічних умов (організаційно-педагогічних, змістовно-педагогічних і процесуально-педагогічних), спрямованих на забезпечення успішності реалізації розробленої моделі. Заслуговує схвалення програмно-технологічне забезпечення виховної системи навчально-реабілітаційного закладу, представлене наскрізними виховними цільовими програмами («Душа українця в мистецтві», «Екологічна просвіта», «Я – ЛЮДИНА», «Україна в серці моєму», «Праця у житті людини», «Я і моє здоров'я») і технологіями (технологія педагогічного супроводу соціальної практики, технологія педагогічного супроводу життєвої практики вихованців) та їх ґрунтовною деталізацією змісту у додатках. Позитивно відзначаємо зосередження уваги дослідниці на кадровому та управлінському аспектах функціонування виховної системи навчально-реабілітаційного закладу та їх конкретизації.

У *четвертому розділі* детально представлена стратегія та програма експериментального дослідження ефективності функціонування виховної системи навчально-реабілітаційних закладів для дітей з особливими освітніми потребами, описаний процес апробації авторської виховної системи та набули аналізу отримані результати.

Свідченням високого наукового потенціалу дисертантки виступає чітко описаний процес визначення критеріїв (ціннісно-позиційний, освітньо-соціалізаційний, особистісно-поведінковий, просторово-адаптаційний, фізично-компенсаторний, фахово-компетентнісний і управлінсько-прогностичний), показників та рівнів ефективності функціонування виховної системи навчально-реабілітаційного закладу. На наш погляд, вдало представлена деталізація діагностичного інструментарію та діагностично-методична карта. Схвалюємо докладно описану процедуру математико-статистичної перевірки гомогенності експериментальних і контрольних навчально-реабілітаційних закладів та встановлення статистичної значущості отриманих результатів динаміки підвищення показників ефективності функціонування виховної

системи в експериментальних закладах. Розгорнуте обґрунтування та опис процесу організації та здійснення формувального етапу експериментального дослідження щодо впровадження методологічно-цільових, суб'єктно-середовищних, функціонально-діяльнісних та управлінсько-результативних компонентів авторської виховної системи в експериментальних закладах відповідно до організаційно-мотиваційного, практично-діяльнісного та результативно-узальнюючого етапів свідчить про високий рівень науково-методичної компетентності дисертантки.

Представлені висновки є змістовними та грамотно структурованими, відповідають поставленим завданням й корелюються із науковою новизною, а їх достовірність і ефективність експериментальної роботи доведено шляхом використання статистичних методів обробки t-критерію Стюдента, U-критерію Манна-Уїтні та ϕ^* -критерію Фішера.

Ґрунтовний аналіз дисертаційного дослідження засвідчив значущі **наукові результати**, вперше отримані авторкою, а саме: здійснено цілісне теоретико-методологічне й експериментальне дослідження проблеми функціонування виховної системи навчально-реабілітаційних закладів для дітей з особливими освітніми потребами в системі освіти України; визначено концептуальні засади моделювання та практичного забезпечення виховної системи навчально-реабілітаційних закладів в єдності та взаємодетермінаціях управлінсько-організаційного і технолого-методичного аспектів; обґрунтовано модель виховної системи навчально-реабілітаційних закладів для дітей з особливими освітніми потребами, функціональний потенціал якої забезпечується синергією методологічно-цільового, суб'єктно-середовищного, функціонально-діяльнісного й управлінсько-результативного компонентів; розроблено діагностико-методичну карту для комплексного емпіричного дослідження стану функціонування виховної системи навчально-реабілітаційного закладу відповідно до обґрунтованих діагностичних критеріїв: ціннісно-позиційного, освітньо-соціалізаційного, особистісно-поведінкового,

просторово-адаптаційного, фізично-компенсаторного, фахово-компетентнісного й управлінсько-прогностичного.

Практичне значення дисертаційного дослідження Позднякової О. Л. зумовлено перспективами багатовекторного використання розроблених наукових положень: у процесі моделювання виховної системи навчально-реабілітаційних закладів України; розробці та впровадженні у практику роботи навчально-реабілітаційних закладів системи корекційного виховання авторських технологій педагогічного супроводу життєвої практики і соціальної практики та цільових виховних програм: «Україна в серці моєму», «Я – людина», «Праця в житті людини», «Я і моє здоров'я», «Екологічна просвіта», «Душа українця в мистецтві».

Теоретико-методичні матеріали дослідження можуть бути використані викладачами закладів вищої освіти у процесі професійної підготовки студентів спеціальностей «Спеціальна освіта», «Спеціальна психологія», «Логопедія», «Соціальна робота», а також виконання ними освітньо-кваліфікаційних робіт, присвячених вирішенню проблеми корекційного виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертації широко репрезентовані у наукових працях дисертантки загальною кількістю 65 публікацій, з яких: 1 одноосібна монографія; 3 розділи у колективних монографіях; 5 статей у періодичних виданнях, включених до наукометричної бази Scopus; 19 статей у вітчизняних періодичних фахових виданнях; 5 науково-методичних посібників; 25 праць апробаційного характеру; 7 статей в інших наукових виданнях.

Відповідність змісту автореферату основним положенням дисертації. Зміст автореферату й основні положення дисертації є тотожними. Автореферат відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо відображення основних положень, змісту, структури та висновків дисертаційного дослідження Позднякової Олени Леонтіївни.

В цілому високо оцінюючи наукове та практичне значення оригінального і самостійного дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження:

1. У практичній значущості з-поміж інших важливих результатів дослідження вказано, що теоретико-методичні матеріали можуть використовуватись у процесі професійної підготовки студентів закладів вищої освіти за спеціальностями «Спеціальна освіта», «Спеціальна психологія», «Логопедія», «Соціальна робота», а також для написання студентами освітньо-кваліфікаційних робіт, присвячених вирішенню проблеми корекційного виховання дітей з особливими освітніми потребами. Вважаємо, доцільним вказати можливість використання зазначених матеріалів у процесі професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників, вважаючи що матеріали вже були успішно апробовані в ході формувального експерименту на базі відділу перепідготовки та підвищення кваліфікації комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради за ліцензованою освітньою програмою «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти різних типів», про що свідчить відповідна довідка, а також відзначити розробку авторських діагностичних методик.

2. В цілому високо оцінюючи подані у підрозділі 4.2 результати комплексного аналізу емпіричних даних, отриманих на констатувальному етапі дослідно-експериментальної роботи, що представлені якісним аналізом критеріїв (ціннісно-позиційним, освітньо-соціалізаційним, особистісно-поведінковим, просторово-адаптаційним, фізично-компенсаторним, фахово-компетентнісним і управлінсько-прогностичним), пропонуємо додати якісний аналіз деяких показників відповідних критеріїв: соціально-психологічний клімат у колективі, конструктивна міжособистісна взаємодія у колективі, готовність педагогів до професійного саморозвитку тощо.

3. Ефективність змодельованої і теоретично обґрунтованої виховної системи навчально-реабілітаційного закладу у дисертаційному дослідженні

була підтверджена результатами математико-статистичного аналізу даних за t-критерієм Стюдента, ϕ^* -критерієм Фішера та U-критерієм Манна-Уїтні, що виступає свідченням високого рівня обізнаності автора у виборі методів статистичної перевірки гіпотез. Проте, доцільно було б обґрунтувати вибір конкретних статистичних критеріїв.

4. Представлена дисертанткою у підрозділі 3.1 структурно-функціональна модель виховної системи навчально-реабілітаційного закладу, безумовно, є цілісною та ґрунтовною, чітко демонструє взаємозв'язки системоутворюючих компонентів. Разом з тим, представлені елементи суб'єктно-середовищного компоненту, а саме: «корекційно-розвиткове середовище» та «корекційне виховання» потребують більшої деталізації щодо організації та розбудови корекційно-виховного середовища навчально-реабілітаційного закладу відповідно до розроблених теоретико-методичних положень, представлених у розділі 2.

5. Високо оцінюючи широкий спектр представленого програмно-технологічного забезпечення у підрозділі 3.5, на нашу думку, для полегшення сприймання його структурно-компонентної складової, доцільним було б схематичне оформлення.

Зазначимо, що висловлені зауваження і побажання носять дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Олени Леонтіївни Позднякової. У рецензованій роботі авторка належним чином представила нові положення, що суттєво впливають на вдосконалення процесу виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчально-реабілітаційних закладів.

Загальний висновок. Отже, дисертаційне дослідження на тему «Теорія і практика функціонування виховної системи навчально-реабілітаційних закладів для дітей з особливими освітніми потребами» визнаємо завершеною та ґрунтовною науковою працею, що відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її авторка – Позднякова Олена Леонтіївна

заслугує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри

спеціальної та інклюзивної освіти

Волинського національного університету

імені Лесі Українки

Ірина КУЗАБА

Handwritten signature and date: 16.09.21